

Eski Çağ'da Vakıf: Anadolu'dan Bir Vakıf Örneği Iasos'tan Kraliçe Laodike Vakfı

Senem Dinç*

Eski Yunan dünyasında Klasik Çağ'dan itibaren uygulanan¹ vakıflar Helenistik ve Roma çağlarında da yaygın olarak kullanılmışlardır. Eski Çağ vakıfları konusunda ilk ve önemli eseri yazmış olan B. Laum, bu vakıfları Helen ve Roma vakıfları olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre bu vakıflar özlerinde birbirlerinden farksız yapılardır.² Bu konuda incelemeler yapan bir başka araştırmacı olan A. R. Hands ise Eski Çağ vakıflarını genel bir isimle tanımlamayı tercih etmekte ve onları “klasik vakıflar” olarak adlandırmaktadır.³ Biz de bu vakıfları günümüzdekilerden ayırmak için en doğru tanımın “klasik vakıf” kavramı olduğunu düşünmekteyiz.

Eski Helencede, vakıf veya vakıf kurmak anlamına gelecek bir sözcük bulunmamaktadır. Sadece adama, bağışlama manasında kullanılan ἀνατίθημι⁴ fiili, L. Vaccius Labeo'nun *neoi* (νέοι) için yaptırdığı hamamın bakımının onun arazi gelirinden karşılandığını anlatan onur yazıtında, vakıf kurma anlamında kullanılmıştır.⁵ Modern Helencede ἴδρυμα⁶ sözcüğü vakıf anlamında kullanılmaktadır. Ancak Eski Helencedeki ἴδρυμα sözcüğü kurma, kuruluş ve düzen anlamında kullanılmıştır.⁷ Latince ise vermek, bağışlamak anlamındaki *dono* ve kurmak anlamındaki *fundo* fiilleri vakıflardan bahsederken kullanılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE, senemdinc@gmail.com

1 *Plutarch, Plutarch's Lives: Pericles and Fabius Maximus, Nicias and Crassus*, çev. Bernadotte Perrin, The Loeb Classical Library, New York 1932, III 6.

2 Bernhard Laum, *Stiftungen in der griechischen und römischen Antike: ein Beitrag zur antiken Kulturgeschichte*, Leipzig 1914, s. 7-8.

3 Arthur Robinson Hands,, *Charities and social aid in Greece and Rome*, Ithaca, N.Y. Cornell University Press, 1968, s. 18.

4 George Liddell, Scott Robert, Jones Stuart, McKenzie Roderick, *A Greek-English Lexicon*, Oxford: At the Clarendon Press 1925, s. 112.

5 *IK Kyme*: Engelmann, Helmut, *Die Inschriften von Kyme. IK 5*, Bonn 1976, no:19 sat. 39.

6 Tuncay, F., Καρατζάς Λ., *Ελληνιστοτουρκικό λεξικό* = Yunanca Türkçe Sözlük, Αθήνα, Ροδαμός, 1994 s. 334.

7 Liddell, *A Greek-english Lexicon*, s. 820.

Latincenin bir kolu olan veya ondan etkilenen modern dillerde de bugün vakıf manasında: İngilizcede *donation*, *foundation* veya *charitable corporation*, *charitable foundation* ve *charitable trust*;⁸ Fransızcadada *fondation*,⁹ İspanyolcadada *fundación*¹⁰ ve İtalyancada *fondazione*¹¹ sözcükleri kullanılmaktadır. Hint Avrupa Dil Ailesi'nin bir alt kolu olan Roman dilleri dışında kalan Almancada ise vakıf sözcüğünün *stiftung* kelimesi karşılmaktadır.¹² Anlaşılağı üzere, Eski Helence ve Latince vakıf anlamına gelen bir sözcük bulunmamaktadır. Genellikle vakfın kaynaklarda belirtilme biçimi, yapılacak işe bağı olarak o işin ebediyen yapılacağını gösteren bir sözcüğün cümleye eklenmesi şeklinde olmuştur.¹³

“Klasik vakıflar” *poliste*ki yaşam standartlarının bir gereğı olarak ortaya çıkmıştır. Kent devletinin vatandaşlarına sağladığı yaşam standartlarının devam ettirilebilmesi ve *polis* yönetiminin işleri aksatmaması büyük miktarlarda paranın tedarikine bağı olmuştur. Bu masrafların çoğu günümüz şehir yaşantısının da vazgeçilmez unsurları olan mahallî idareyle ilgili işlere aitti. Kaynaklarda sıklıkla karşılaşılan kent masrafları kısaca şunlardır: kamu binalarının yapımı, bakımı, kentin su ihtiyacının karşılanması, tuvaletlerinin ve atık su sisteminin bakımı, kenti süsleyen heykellerin yapımı ve bakımı ile diğerk dekoratif işlerin finansmanı. Bunların dışında Helen kültürüne özgü ve olmazsa olmaz kabul edilen; *gymnasion*da kullanılan yağ olan *alimman*ın (ἄλειμμα)¹⁴ ve hamamlar için yakıtın teminini sağlamak, doktorluk, öğretmenlik gibi bazı ihtisas gerektiren işlerin ücretlerini ödemek, kamu köleleri ve aşığı statüdeki kamu memurlarının masraflarının karşılamak, valiler ve imparatorlara gönderilen elçilik heyetlerinin yolluklarını vermek, kamu mülklerinin bakım ve işletmesini yapmak gibi ilk bakışta göze görünmeyen daha birçok harcama kalemleri de vardı. Ayrıca kent yönetimi acil ihtiyaçlar arasında olmayan festivaller, *agon*lar, dinî ritüeller ve

8 Agbaria, E. *PONS-Großwörterbuch für Experten und Universität. [I], [I]*, Stuttgart [u.a.]: Klett, 2001, s. 131, 245, 343.

9 K. Moser, Sachs Villatte Langenscheidts Großwörterbuch der französischen und deutschen Sprache, Berlin - Müchen - Zürich Langenscheidt 1964, s. 425.

10 L. Tolhausen, *Neues Ispanisch und Deutsch=Ispanisches*, Leipzig: Bernard Tauchnitz, 1913, s. 646.

11 V. Macchi, "Langenscheidt Großwörterbuch Italienisch", Berlin - München - Wien - Zurich - New York: Langenscheidt, 2005, s. 761.

12 Senem Dinç, *Hellenistik ve Roma Çağı Anadolu Okul Vakıfları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2021, s. 12 vd.

13 Ayrıntılı bilgi için bkz. Dinç, *Hellenistik ve Roma Çağı Anadolu*, s. 13 vd.

14 Liddell, *A Greek-English Lexicon*, s. 61-62.

dağıtımlar gibi işlerin de masraflarını karşılamak zorunda kalabilirdi.¹⁵ İlk ödeme grubu dışındaki masraflar, bir hayırseverin duruma müdahalesi ile kent için bir sorun olmaktan çıkabilirdi. Ama bazen işler böyle gitmezdi. Yerel eşraf bazı işlerin masraflarını üstleneceğine dair söz verir (ἐπαγγελία)¹⁶ ama bazen bu sözünü yerine getirmeyebilirdi.¹⁷ Kent yönetimi böyle zamanlarda ihtiyaçları olan parayı nereye ve nasıl harcayacaklarını belirterek halktan toplayabilirdi. *Epidosis* (ἐπίδοσις)¹⁸ adı verilen bu tür bağışlara birçok zenginün gücü yetebilirdi.¹⁹ Kentlerin mali sıkıntılarını vatandaşları üzerinden gideremedikleri durumlarda ise başka bir kentten veya Romalı bir senatörden ya da validen borçlanma gibi başka yollar bulmak zorunda kalabilirdi.²⁰ Borçlanma belki de bir kentin en son başvuracağı yoldu.

Kent yönetiminin zorunlu tuttuğu hatta vermeyenlere para cezasının uygulandığı toplu bağışların dışında, kentin zenginleri bireysel ve bir sefere mahsus bağışlar da yapabiliyorlardı. Bu onları kentin vatandaşları arasında ön sıralara taşıyordu. Ancak bunlar devamlılığı olan hayırlar değildi. Bir de hayırseveri, *polis*in diğer vatandaşlardan farklı bir yere koyduracak ve adlarını asırlarca yaşatacak “ebediyen” yapılan bir bağış türü olan vakıflar bulunmaktaydı.²¹ Böyle bağışlarda, belirli bir işin uzun yıllar hatta bağışçının ölümünden sonra da sürdürülmesi amaçlanmaktaydı.

“Klasik vakıf” diyebileceğimiz bu sürekli bağışları, normal bağışlardan ayıran en önemli husus bağışı yapılan şeyin devamlılığının olmasıydı.²² “Klasik vakıf”, gelir getirecek menkullerin veya gayr-i menkullerin bağışlandığı, günümüz vakıflarına

15 Michail Rostovtzeff , *The Social and Economic History of the Hellenistic World I*, Oxford: Clarendon Press 1941, s. 144-148; Sviatoslav Dmitriev , *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford; New York: Oxford University Press 2005, s. 38-39; Arjan Zuiderhoek, *The Politics of Munificence in the Roman Empire: Citizens, Elites, and Benefactors in Asia Minor*, Cambridge; New York: Cambridge University Press 2009, s. 38.

16 Liddell, *A Greek-English Lexicon*, s. 602.

17 Samellas, Antigone., *Death in the eastern Mediterranean (50-600 A.D.): the Christianization of the East: an interpretation*, Mohr Siebeck, Tübingen 2002, s. 185.

18 Liddell, *A Greek-English Lexicon*, s. 631.

19 Harter Uibopuu, Kaja, "Money for the polis. Public administration of private donations in Hellenistic Greece", ed. Otto van Nijf, Richard, *Political culture in the Greek city after the classical age*, Peeters, Leuven- Paris 2011, s. 120.

20 Loren Samons, "Finance, Greek", ed. M. Gagarin, *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece & Rome*, Oxford University Press, New York 2010, s. 179.

21 Zuiderhoek, *The politics of munificence*, s. 63-64.

22 Laum, *Stiftungen*, s. 2.

teorik olarak benzetilmektedir. Ancak “klasik vakıflar” resmî bir makama bildirilerek kurulmalarına karşın bir denetime sahip değillerdi ve “tüzel kişilik” kavramının henüz olmadığı Eski Çağ’da onlar bir varlığın tümüyle bir başka grup ya da kuruma devredilmesi olarak görülmesi gereken yapıydı.²³ Bu kurum, paranın ne şekilde kullanılacağına kendisi karar verebilirdi. Ama bunu yaparken mutlaka paranın kurucunun vakfını kurarken belirttiği amacı için kullanılmasını sağlaması gerekirdi.²⁴ Vakıf kent yönetimine bildirildikten sonra eğer onaylandıysa bu bir kararname ile bildirilirdi.²⁵

A. Vakfın Yönetimi

Vakıf sahibi kendisinin belirlediği akrabalık bağı olan ya da olmayan kişilere vakfını devredebilirdi. Devredilen menkul ya da gayrimenkullerin bir kuşak sonrasında dahi akıbetinin ne olacağı bilinemezdi. Vakfın amacına uygun olarak çalışması için para cezalarına ve tanrıların lanetlerine vakıf senetlerinde yer veren kurucular, bunlara güvenerek henüz doğmamış kişilere vakıflarının geleceğini emanet etmekteydi.²⁶ Özellikle Helenistik Çağ’dan örnekler vakıfların şahıslara devredildiklerini göstermektedir.²⁷ Ancak Roma Hukuku’nda da vakfın amacının gelecekteki mirasçılar yoluyla yerine getirilmesini sağlayan yasal bir durum yoktu. Augustus zamanında (MÖ 27 – MS 14) vakfın yönetimini üstlenecek mirasta belirtilen kişi ve onun hukukuyla ilgili yasal olarak *fideicommissum* gösterilmişti.²⁸ *Fideicommissum* şeref anlamına gelen *fides* ve iyi niyet anlamına gelen *commissum* sözcüklerinden oluşturulmuş birleşik bir kelimedir. Bu yasanın kelime anlamına uygun bir işlevi vardı. Aslında vasiyet sahibinin mirasın tamamının değil belirli bir kısmını üçüncü bir şahsa vermek veya vasiyet sahibi için bir şey yapmasını

23 Laum *age.*, s. 2.

24 Harter Uibopuu, *Money for the polis*, s. 121.

25 Ayrıntılı bilgi için Dinç, *Hellenistik ve Roma Çağları Anadolu*, s. 16.

26 Hands, *Charities and social aid*, s. 18-19.

27 Thera’dan Epikteta vasiyetinde, vakfının yönetimi için akrabalarından (τὸ κοινεῖον συναγαγοχεῖα τῶν συγγενῶν) bir heyet oluşturmuştu (*IG XII*, 3 330: 27). Helenistik Likya’dan Symmasis’in Vakfı’nda ise fonun idaresi, Symmasis’in akrabalarından kurulmuş “Bakır Para Kasası Derneği”nin üyeleri ve *polis*in yetkilisinden oluşan *kheiristai* (χεῖρισται) (Liddell, *A Greek-English Lexicon*, s. 1985) adlı yöneticilere verilmiştir (*SEG LVIII* 1640). Daha çok Helenistik Çağ’da görülen aile üyelerine vakfi bırakma durumu, Helen kültürünün etkili olduğu toprakların Roma idaresine geçmesi ile yerini çoğunlukla *polis* tarafından vakıfların yönetilmesine bırakmıştır.

28 *Gaius, Institutiones, Die Institutionen des Gaius*, çev. Ulrich Manthe, Darmstadt, 2004, II 246-289; Justinian, *Digesta Iustiniani*: 1-50, çev. Theodor. Mommsen, Paul Krueger, Packard Humanities Institute, California 1991, s. 30-32; Paul Krueger, *Codex Iustinianus*, Berolini 1895, VI 42.

mirasçısından istemekten ibaret olan bir özel mal vasiyeti türüydü. Miraslardaki bu gibi isteklerin yerine getirilmediğini gören Augustus, *persecutio fideicommissaria* yani *fideicommissum* davasını tanımış ve bu konuyla ilgilenme görevini *praetor*lara bırakmıştı. Ancak bu yalnızca ilk mirasçılar için geçerli olmuştur. Roma Hukuku'nda bu konunun sonraki kuşakları için de bir bağlayıcılık oluşturabilmesini sağlayacak bir kanun yazılmamıştır.²⁹

Özellikle Roma İmparatorluk Çağı'nda Anadolu'da, vakfın akıbetini belirsiz kılan şahısların vakfı yönetmesi durumu, yerini kentlerin ve onların kurumlarının vakıfları yönetmesine bırakmıştır. Artık yöneticiler *polis*in bir kurumu, bir tapınak veya bir dernek olabilmektedir.³⁰ Buna dair gerek Anadolu'dan gerek Ege Adaları'ndan gerekse Yunanistan'dan birçok örnek günümüze ulaşmıştır.³¹

Vakfın yönetimi hangi şekilde olursa olsun, vakfın resmiyet kazanması için *polis* yönetiminden vakfa ilişkin bir karar çıkartılırdı. Bu karardan sonra vakfın yönetimi resmen belirlenmiş olurdu. Yönetim, vakıf sahibinin isteğine bağlı olarak tamamen kent görevlilerinden veya vakıf sahibinin kendi belgesinde yönetim için belirttiği kişiler ile kentin resmî görevlilerinden oluşan bir heyet olabilir.³²

B. Seleukos Kraliçesi III. Laodike'nin İasos'taki Vakfı

Helenistik Çağ'da kentler için hayırseverlerin (*euergetes*) en önemlileri şüphesiz krallardı. En erkeni MÖ IV. yüzyılın sonlarından olan kaynaklar, kralların ve aile üyelerinin Helenistik kentlerin vatandaşlarını yanlarına çekmek için tiyatro, kent duvarları, portikler, tapınaklar gibi yapıların inşasını, *gymnasiümlara* zeytinyağı ve yakıt sağlanmasını, okulların tüm giderlerinin karşılanmasını, çeşitli doğal afetler ile zarar gören kentlerin yeniden inşasını, kendi onurlarına yapılan festivallerin ve onlar için dikilen heykellerin masraflarının karşılanmasını vb. üstlendiklerini

29 Hands, *Charities and Social Aid*, s. 20; Rounds 2013: 1310-1311.

30 Harter Uibopuu, *Money for the polis*, s. 121.

31 Kerkyra'dan MÖ 229 yılına ait bir yazıt Aristomenes ve Psylla'nın Vakfı'nın yönetimini *polis*e devrettiklerini göstermektedir (*IG IX*, 1 694). MÖ 182 yılına ait Delphi'dan Alkesippos'un vasiyetnamesinde (*Syll.*³ no. 631), parasını kendinden sonra yerine getirilmesini istediği işler için *polis*e devrettiği görülmektedir. Yine MÖ 42 yılından Gytheion'dan Phaenia Aromation adlı bir kadının kentinin tüm vatandaşlarına hatta *meteikos*larına ve kölelerine dahi zeytinyağı dağıtımı için kurduğu vakfı (*IG V*,1 1208.) *arkhon*ların (ἄρχοντες) (Liddell, *A Greek-English Lexicon*, s. 254) ve *synedros*ların (σύνεδροι) (Liddell, *A Greek-English Lexicon*, s. 1704) yönetimindeydi. Roma İmparatorluk Çağı'ndan bir örnek olan Oinoandalı Demosthenes'in Vakfı'nda ise (*SEG XXVIII* 1462) vakfa ilişkin kararlarda *Boule*'nin aktif rol oynadığı anlaşılmaktadır (Rogers, Guy, "Demosthenes of Oenoanda and models of euergetism", *JRS* 81 1991, s. 96).

32 Vakıflarla ilgilenen kent görevlileri için bkz., Dinç, *Hellenistik ve Roma Çağı Anadolu*, s. 27-31.

göstermektedir.³³ Bunca işi üstlenmelerinin altında şüphesiz vatandaşların onlardan giderek artan beklentileri yatmaktadır. K. Bringmann Helenlerin krallarından beklediklerini şöyle açıklamaktadır: “Büyük imparatorluklar kılıçla kurulurdu ve kılıçla korunmalıydı ve bir kral muzaffer bir savaşçı olarak kendisini kanıtlamak zorundaydı. Ama o cömert hediyeler sunarak tanrıların ve insanların desteğini de kazanmak zorundaydı”.³⁴ Gerçek şudur ki bir yeri askeri güç ile ele geçirmek sadece Helenistik ve Roma Çağları’nda değil tarihin hiçbir döneminde bir devletin bir yerde kesin olarak yerleşmesini sağlamamıştır. Machiavelli’nin “Bir hükümdar ne kadar güçlü olursa olsun, yerli halkın desteği olmadan bir toprağı işgal edemez.” sözleri tam da bu durumu anlatmaktadır.³⁵ Devletlerin ele geçirdikleri topraklarda kök salmaları için önce oradaki halkı kendi yanlarına çekmeleri gerekmektedir.

Helenistik Çağ’da Anadolu Seleukoslar da dâhil birçok krallığın savaş alanı olmuştur. MÖ 197’de Makedonya Kralı V. Philippos, Romalı komutan Q. Flamininus’a Kynoskephalai Savaşı’nda yenilince Philippos’un hükümdarlığı Makedonya ile sınırlı olmuş ve Anadolu’daki garnizonlarını geri çekmek zorunda kalmıştır.³⁶ Polybios’un verdiği bilgiye göre: “Philippos Euromos, Pedesa, Bargylia, Iasos, Abydos, Thasos, Myrina ve Perinthos’un özgürlüklerini tanıyacak ve garnizonlarını geri çekecekti.”³⁷ Bu durumdan yararlanan III. Antiokhos MÖ 197’de karargâhını Batı Anadolu’ya konuşturmuş ve kısa sürede bölgede açılan bu boşluğu doldurmayı başarmıştır. Zaten bir yıl kadar önce Anadolu’daki valisi Zeuksis Pergamon Kralı Attalos’un Yunanistan’da bulunmasını fırsat bilerek Pergamon topraklarına saldırmış, III. Antiokhos da bir donanma ile Anadolu kıyılarındaki Ptolemaioslar’a ait toprakları ele geçirmeye başlamıştı.³⁸

33 Diodorus, *Diodorus of Sicily*, çev. Charles Henry Oldfather, The Loeb Classical Library, New York 1933-1967; Livy, *History of Rome*, çev. E. T. Sage, A. C. Schlessinger, Loeb Classical Library, New York 1991, XX 46; XLI 20, 6-8; Polybius, *The Histories*, III. & VI. çev. W. R. Paton, The Loeb Classical Library, New York 1923-1925, V 88-90; XXII 7. 4; XXIV 6. 1-2; XXV 4. 104; XXVI 1.10; XXXI 31. 1-3; Plutarch, *Plutarch’s Lives*, Demetrius and Antony, Pyrrhus and Caius Marius, IX çev. B. Perrin, The Loeb Classical Library, New York 1920, X 1; *OGIS* 213, 748; *Miletos* 34.

34 Klaus Bringmann, "Grain, Timber and Money: Hellenistic kings, finance, buildings and foundations in Greek cities", ed. J. D. Zofia H. Archibald, Vincent Gabrielsen, G.J. Oliver, *Hellenistic Economies*, Roudledge, Newyork 2001, s. 155.

35 Niccolo Machiavelli, *Hükümdar*, çev. N. Adabağ, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014⁸, III 1.

36 Livy, *History of Rome*, XXXIII 6-10.

37 Polybius *The Histories*, XVI - XXVII. çev. William Roger Paton, The Loeb Classical Library, New York 1978, XVIII 44, 4.

38 R. Malcolm Errington, *Hellenistik Dünya Tarihi*, çev. G. Günata, Homer Kitabevi, İstanbul 2020², s. 208.

III. Antiokhos, vasılı Pontus Kralı II. Mithridates'in ve teyzesi Laodike'nin kızı olan III. Laodike (MÖ 240-190) ile evliydi. Ondan kendi adını taşıyan ve MÖ 209'da *basileus* unvanını verdiği bir oğlu ve onun dışında altı çocuğu daha olmuştur.³⁹ Yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı gibi krallar uzun süreler ülkelerinin merkezlerinde bulunamamış, savaş meydanlarında hayatlarını sürdürmüşlerdir. Onların uzakta oldukları zamanlarda iktidarın devredilebileceği kişiler olarak kraliçeler görülmüştür.⁴⁰ III. Antiokhos da Batı Anadolu'yu ele geçirmekle meşgulken krallığını eşi III. Laodike'ye bırakmıştır. Makedon geleneğinde evliliklerde poligami hâkim olduğundan ve en büyük erkek çocuğun tahta varis olması gibi bir kuralları da bulunmadığından Seleukos tacı hiçbir zaman resmî bir prense sahip olmamıştır. Her ne kadar MÖ 209'da kral, ilk oğluna *basileus* unvanını vermiş olsa da bu, o yokken tahta geçebileceği anlamına gelmemektedir. Bu durum kralın eşlerinin kendilerini kralın en sadık yakını ve kendi çıkarlarından çok kralın çıkarlarını düşünen kişi olarak göstermelerine sebep olmuştur. Onlara göre ancak böyle bir eşin oğlu geleceğin kralı olabilecektir ve rakiplerini ekarte edebilecektir. Bu durum eşler arasında da en sadık olma ve kralın çıkarlarını en çok gözetene olma yarışına dönüşmüştür.⁴¹ En sadık bulunan eş, kral sarayda değilken onun yerine bakabilmiş ve "*basilissa*" unvanını kullanabilmiştir. MÖ 197 yılında III. Antiokhos askerî kampta iken onun yerine merkezde onu eşi Laodike temsil etmektedir. III. Antiokhos yeni elde ettiği kentlerde kendisine ve bazen de eşi III. Laodike'ye lütfakar tavırlarından dolayı teşekkür ettirmiştir. Kendileri için *demos*lardan dekretler çıkartmıştır. Kentlere çeşitli bağışlarda bulunmuş veya vergiden muaf tutmuştur.⁴² Sardes kenti kraliçe için *Laodikeia* adında bir *panegyris* düzenlemiş,⁴³ kral ülkesinde karısı için kendi ve atalarına ait kültlerle birlikte kutlanan bir resmî devlet kültü kurdurmuştur.⁴⁴ Anlaşılacağı üzere III. Laodike kralın gözdesi olan eşi ve dolayısıyla da "*basilissa*" unvanını taşıyan kişidir.

39 Errington, *Hellenistik Dünya Tarihi*, s. 175.

40 Riet van Bremen, "Family structures", ed. Andrew Erskine, *A companion to the Hellenistic World*, Blackwell, Oxford 2013.

41 Rolf Strootmann, "Hellenistic court society: the Seleukid imperial court under Antiochos the Great, 223-187 BCE.", ed. Jeroen Duinda, Tülay Artan, Metin Kurt, *Royal Courts in Dynastic States and Empires*, Brill 2011, s. 79-80.

42 M. M. Austin, *Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: a Selection of Ancient Sources in Translation*. Cambridge, 1981, no 191; Ma, John, *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*. Oxford University Press, Oxford 1999, no:1; 3; 17; 18.

43 Ma, *Antiochos III and the Cities* no: 2; Errington, *Hellenistik Dünya Tarihi*, s. 179

44 M. M. Austin, *Hellenistic World from Alexander*, no: 200; Ma, *Antiochos III and the Cities*, no: 37.

unvanıyla seslenmekte ve ona “Erkek kardeşinin buyruğuna uygun olacak tüm işleri yapmaya çalışacağımı” söyleyerek bu sadakatinin altını çizmektedir (Sat.28-30).

Kraliçenin vakfı Eski Çağ'ın mutlaka ebediyen devam etmesi istenen vakıflarından biri değildir. Burada vakıf sahibinin ebediliği ifade edecek αἰώνιος, ἀεὶ veya καθ' ἑκάστων ἐνιαυτὸν sözcükleri yerine bir işin yapılması için on yıllık (sat.16... ἔτη δέκα κατ' ἐνιαυτὸν) bir süre koyduğu görülmektedir. Laodike'nin göndermiş olduğu sermaye ile ne miktarda bir gelirin elde edileceği ve bu gelirden kraliçenin belirlediği çeyiz başına harcanacak miktar göz önüne alındığında kaç kişinin yararlanabileceğine dair K. Bringmann'ın yaptığı bir hesap bulunmaktadır. Onun hesabına göre; her yıl 1000 *medimnoi* tahıl gönderildiğinde ve 1 *medimnoi* tahılın 6 *drakhmiden* satılması durumunda 6000 Antiokheia *drakhmisi* kazanç elde edilirdi. Bu para kişi başına 300 Antiokheia *drakhmisi* olarak bölüştürülürse bir yılda 20 kızın çeyizini karşılayabilecek bir meblağ olurdu. Bu da on yılda 200 kızın çeyizi demektir.⁴⁹

Bu bağış, MÖ 224'deki Rhodos Depremi'nde Antigonos Dason'un karısı Khryseis'in yaptığı bir kerede 10.000 *medimnoi* tahıl bağışının⁵⁰ yanında küçük dursa da III. Laodike aslında aynı miktarı on yıla yayılmış olarak vermeyi taahhüt etmektedir. Bu bağıştan yararlanacak grup olarak özellikle çeyiz hazırlayamayacak kadar fakir yurttaşların kızlarının seçilmesi önemlidir. Onlar evlenecek, çocuk doğuracak ve krala itaat edecek gelecek nesli oluşturacak insanlar olarak görülüyor olmalıdır.⁵¹ Vakıf her ne kadar 10 yıl için kurulmuş olsa da kralın Roma ve müttefiklerine MÖ 190'daki Magnesia Muharebesi'nde yenilmesi ve MÖ 188'deki Apemeia Antlaşması ile Torosların gerisine çekilmek zorunda kalması ile bu vakıfta süresini tamamlamadan ortadan kalkmış olmalıdır. Bu ve benzeri örnekler Helenistik Çağ'ın değişen şartlarında kentlerde kök salabilmek için kralların kent halkının gönlünü kazanması yöntemlerini görmemizi sağlamaktadır. Onları küçük bağışlar yerine daha büyük ve dikkat çekecek işler yapması toplumsal bir beklentinin yerine getirilmesi olarak görülebilir. Ayrıca bu 10 yıllık vakfın yöneticiliği için kent görevlilerinin seçilmesi de dikkat çekicidir. Hatırlanacağı üzere sıradan vatandaşların kurduğu Helenistik Çağ vakıfları çoğunlukla vakıf sahibinin

49 Grain Bringmann, *Timber and Money* s. 159.

50 Polybius. *The Histories*, V 89, 7.

51 Gillian Ramsey "The Queen and the City: Royal Female Intervention and Patronage in Hellenistic Civic Communities", *Gender & History*, Vol.23 No.3, 2011, s. 513.

belirlediği kan bağı olan ya da olmayan kişiler olmaktadır. Vakfin yönetiminin kentin görevlilerine bırakılması durumu Anadolu'da Roma İmparatorluk ağı vakıflarında karşılaşılan bir uygulamadır. Buradan görüyoruz ki bu uygulamanın geçmişi sadece hanedanlık yeleri için olsa da Helenistik ađ'a kadar gitmektedir.

Kaynaklar

Agbaria, Evelyn, *Pons-Großwörterbuch für Experten und Universität*, Stuttgart: Klett, 2001.

Austin, M. M., *The Hellenistic world from Alexander to the Roman conquest: a selection of ancient sources in translation*, Cambridge; New York 1981.

Baldoni, Daniela, Carlo, Franco, Maurizia, Manara, *Karia'da Bir Liman Kenti İasos*, çev. Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, İstanbul 2004.

Bremen, Riet van, "Family structures", ed. Andrew Erskine, *A companion to the Hellenistic World*, Blackwell, Oxford 2013.

Bringmann, Klaus, "Grain, Timber and Money: Hellenistic kings, finance, buildings and foundations in Greek cities", ed. J. D. Zofia H. Archibald, Vincent Gabrielsen, G.J. Oliver, *Hellenistic Economies*, Roudledge, Newyork 2001, s. 155-162.

Diñç, Senem, *Helenistik ve Roma Çağı Anadolu Okul Vakıfları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2021.

Diodorus, *Diodorus of Sicily*, çev. Charles Henry Oldfather, The Loeb Classical Library, New York 1933-1967.

Dmitriev, Sviatoslav, *City government in Hellenistic and Roman Asia minor*, Oxford; New York: Oxford University Press 2005.

Errington, R. Malcolm, *Helenistik Dünya Tarihi*, çev. G. Günata, Homer Kitabevi, İstanbul 2020².

Gaius, *Die Institutionen des Gaius*, çev. Ulrich Manthe, Darmstadt, 2004.

Hands, Arthur Robinson, *Charities and social aid in Greece and Rome*, N.Y.: Cornell University Press, Ithaca 1968.

Harter Uibopuu, Kaja, "Money for the polis. Public administration of private donations in Hellenistic Greece", ed. Otto van Nijf, Richard, Political culture in the Greek city after the classical age, Peeters, Leuven - Paris 2011, s. 119-140.

IG V,1: Kolbe, W., *Inscriptiones Laconiae et Messeniae*, Berlin 1913.

IG IX: Dittenberger, W., *Inscriptiones Phocidis, Locridis, Aetoliae, Acarnaniae, insularum maris Ionii*, Berlin 1897.

IG XII, 3: Hiller von Gaertringen, F., *Inscriptiones Symes, Teutlussae, Teli, Nisyri, Astypalaeae, Anaphes, Therae et Therasiae, Pholegandri, Meli, Cimoli*, 1898; Supplementum, Berlin 1904.

IK: *Inchriften griechischer Städte aus Kleinasien*.

IK Kyme: Engelmann, Helmut. *Die Inschriften von Kyme. IK 5*, Bonn 1976.

Justinian, *Digesta Iustiniani*: 1-50, çev. Theodor Mommsen, Paul Krueger, Packard Humanities Institute, California 1991.

Krueger, Paul, *Codex Iustinianus*, Berolini 1895.

Laum, Bernhard, *Stiftungen in der griechischen und römischen Antike: ein Beitrag zur antiken Kulturgeschichte*, Leipzig 1914.

Liddell, George; Robert, Scott; Stuart, Jones; Roderick, McKenzie, *A Greek-English Lexicon*, Oxford: At the Clarendon Press 1925.

Livy, *History of Rome*, çev. Evan Sage, Alfred Cary Schlessinger, Loeb Classical Library, New York 1991.

Ma, John, *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford University Press, Oxford 2005.

Macchi, V., „Langenscheidt Großwörterbuch Italienisch“, Berlin - München - Wien - Zurich - New York: Langenscheidt 2005.

Machiavelli, Niccolo, *Hükümdar*, çev. N. Adabağ, İŞ Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014⁸.

Miletos: McCabe, Donald F., *Miletos Inscriptions: Texts and List*, The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia, The Institute for Advanced Study, Princeton 1984.

Moser, K., Sachs-Villatte Langescheidts Großwörterbuch der französischen und deutschen Sprache, Berlin - München - Zürich Langenscheidt, 1964.

OGIS: Dittenberger, Wilhelm. *Orientalis Graeci Inscriptiones Selectae*. 2. Leipzig 1903-1905.

Plutarch, *Plutarch's Lives. Demetrius and Antony, Pyrrhus and Caius Marius*, IX çev. Bernadotte Perrin, The Loeb Classical Library, New York 1920.

Plutarch, *Plutarch's Lives: Pericles and Fabius Maximus, Nicias and Crassus*, çev. Bernadotte Perrin, The Loeb Classical Library, New York 1932.

Polybius, *The Histories*, III. & VI. çev. William Roger Paton, The Loeb Classical Library, New York 1923-1925.

Polybius, *The Histories*, XVI - XXVII. çev. William Roger Paton, The Loeb Classical Library, New York, 1978.

Ramsey, Gillian, "The Queen and the City: Royal Female Intervention and Patronage in Hellenistic Civic Communities", *Gender & History*, Vol.23, No.3, 2011, s. 510-527.

Rogers, Guy M., "Demosthenes of Oenoanda and models of euergetism", *JRS* 81, 1991, s. 91-100.

Rostovtzeff, Michail, *The social and economic history of the Hellenistic world I*, Oxford: Clarendon Press 1941.

Rounds, Charles, *Loring and rounds, 2014: a trustee's handbook I*, Kluwer Law International 2013.

Samellas, Antigone, *Death in the eastern Mediterranean (50-600 A.D.): the Christianization of the East, an interpretation*, Mohr Siebeck, Tübingen 2002.

Samons, Loren, "Finance, Greek", ed. M. Gagarin, *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece & Rome*, Oxford University Press, New York 2010, s. 177-179.

SEG: Pleket, H.W., Stroud, R.S. , *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Amsterdam 1923 - 2018.

Strootmann, Rolf, "Hellenistic court society: the Seleukid imperial court under Antiochos the Great", 223-187 BCE., ed. Jeroen Duinda, Tülay Artan, Metin Kurt, *Royal Courts in Dynastic States and Empires*, Brill 2011, s. 63-89.

Tolhausen, L., *Neues Ispanisch und Deutsch=Ispanisches*, Leipzig: Bernard Tauchnitz, 1913.

Tuncay, F., Καρατζάς Λ., *Ελληνοτουρκικό λεξικό = Yunanca - Türkçe Sözlük*, Αθήνα, Ροδαμός, 1994.

Zuiderhoek, Arjan, *The politics of munificence in the Roman Empire: citizens, elites, and benefactors in Asia Minor*, Cambridge University Press, Cambridge; New York 2009.

